

**PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, »Što je čovjek?«
(Ps 8,5). Putovanje kroz biblijsku antropologiju,
Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2022, 473 str.**

Odilon-Gbènoukpo Singbo

odilon.singbo@unicath.hr

Papinska biblijska komisija je 2019. godine, na poziv pape Franje da produbljuje biblijsku istinu o čovjeku, objavila studij pod naslovom »Što je čovjek?« (Ps 8,5). *Putovanje kroz biblijsku antropologiju*. Marljivim prevoditeljskim radom Ante Popovića ovaj važan dokument ugledao je svjetlo dana i na hrvatskom jeziku. Treba odmah reći da je dokument po našem sudu nova *magna charta* biblijske antropologije jer na sustavan način baca novo svjetlo na biblijsko-kršćansko poimanje čovjeka promatranog kako kroz starozavjetne, novozavjetne tekstove, tako i u svjetlu postmodernih antropoloških promjena, odnosno u vremenu koje papa Franjo smatra »promjenom epoha«. Dokument je, osim uvoda i zaključka, podijeljen u četiri glavna poglavlja. Svemu tome prethodi predstavljanje kardinala Luisa Ladarie, predsjednika spomenute komisije. Uvodni dio dokument odmah postavlja pitanje o čovjeku prikazujući razne pokušaje odgovaranja na to, počevši od biblijskih tekstova do dokumenata Drugog vatikanskog koncila. Ovdje su postavljena hermeneutska načela po kojima se ravna cijeli dokument, a sažeta su u poslušnosti Riječi Božjoj, u cjelovitom istraživanju Pisma koje ne trpi dispartatne i odvojene doživljaje, u smještanju čovjeka u višestruk odnos te u globalnom povijesnom kontekstu unutar kojeg valja promatrati njegovo značenje.

Prvo poglavlje pod naslovom *Ljudsko biće stvoreno od Boga* (25-84) pojmovno analizira čovjeka polazeći od svetopisamskih sintagmi. Čovjekovo zemaljsko-duhovno podrijetlo, kao i njegova ujedinjena cjelina, istaknuti su pojmovima kao što su zemlja, zemaljsko, tijelo, duša, duh, savjest, srce... Čovjekova zemaljskost svjedoči o njegovoj prolaznosti, krhkosti i ranjivosti. No, »sjećanje« na Božji dah u njemu čini ga bićem pozvanim na zajedništvo s Bogom. Iskustvo izraelskog naroda kroz pustinju zorno opisuje razne segmente te ranjivosti ljudske povijesti. Ranjivo ljudsko stanje daleko od toga da udaljuje čovjeka od Boga, još više ga povezuje s njime jer mu Bog otkriva životni put kojim valja ići. Onaj koji duboko prihvaća vlastitu ranjivost i oslobađajuću ovisnost o Bogu, taj stoji nasuprot oholosti ljudi koji se pouzdaju u sebe. Kristovo utjelovljenje

znak je Božjeg dolaska ususret ljudskoj slabosti. Evandeoski odlomci na razne načine pokazuju znakove ljudske slabosti: bolesti razne vrste, hendikepi, glad, robovanje zlim duhovima, trenuci gubitaka kroz smrt itd. Usred tih slabosti se odvija na veličanstven način mesijanstvo Sina Čovječjega. Razna čudesa, odnosno znamenja, samo su pokazatelji Božje solidarnosti i blizine s patničkim narodom. Stoga, ljudska slabost i ranjivost postaju sredstva za ostvarenje Božjeg spasenjskog djela. Raspeti – preuzevši tu ljudsku narav – ujedno je Uskrsli. Za Pavla je to razlog za ponos (1 Kor 1,31; 1 Kor 12, 9-10) jer je Kristovo uskrsnuće izvor nade za uskrsnuće ranjivog ljudskog tijela. Čovjekova stvorenost na sliku Božju zauzima posebno mjesto i dobiva posebne naglaske kroz dokument. Analizirajući tradicionalne teološke pojmove dokument nanovo ističe čovjekov odnos prema ostalim bićima, a ključna karakteristika tog odnosa nije nasilje ili centralizirajući despotizam, već *pastirski* – po uzoru na samog Stvoritelja.

Znakovito je primijetiti mjesto koje zauzima pojam života u definiranju čovjeka. Kao primatelj života i on ga je pozvan davati, čuvati i odgovorno se odnositi prema svakom životu. Neodgovorno i nepravedno prolijevanje krvi kao znaka života nužno izaziva poremećaj kako u samom čovjeku, tako i u prirodi koja mu je povjerena. Isus kao istinska slika Božja jedinstven je kompas po kojem se čovjek mora ravnati da bi pokazao svu ljepotu svojeg bića: kraljevsku, proročku, sinovsku u Kristu po Duhu. Shvaćen kao ljubljeno Božje stvorenje čovjeku je lakše sve svoje čežnje za autonomijom i dostojanstvom ostvarivati u trostrukoj relacijskoj dinamici: u odnosu prema Bogu, u odnosu prema drugima ljudima, te u odnosu prema ostalim živim bićima.

Drugo poglavlje *Ljudsko biće u vrtu* (85-176) obrađuje središnja mjesta spomenute relacijske dinamike između Boga, čovjeka i prirode, a prvo mjesto je vrt kao prirodno čovjekovo boravište gdje uživa blagodat u dinamičnom odnosu sa životinjama i okolišem. Temeljni tekst za egzegezu je Post 2,8-20. Svijet (vrt) sa svojim sadržajima dar je, ali i poziv na poštivanje. On je dar koji postaje predmet odgovornosti, brige i očuvanja od neprijateljskih namjera i djela. Drugi moment ovog poglavlja je Božja »žalosna« konstatacija pred čovjekovom osamljenošću. Ta osamljenost čini čovjeka izoliranim i nemoćnim. Božja intervencija je njegova pomoć čovjeku i time ga je u samom početku oslobađa uobraženosti da je on jedino ljudsko biće na zemlji. Prisutnost žene ukazuje na upućenost na druge, tj. na načelo reciprocnosti u ljudskoj naravi. Primivši vlast imenovanja životinja čovjek ulazi u stvaralačku Božju logiku. Zanimljiv segment egzegetskog putovanja ovog poglavlja je analiza odnosa prema darovanoj hrani i njezina obredna dimenzija. Hrana kao dar Božji za vremenito uzdržavanje čovjekova života, premda je ponekad podvrgnuta zabranama, ima obrednu dimenziju koja poziva na čežnju za duhovnom hranom, tj. za neprestanim odnosom sa Stvoriteljem. Tumačenje hrane kroz mudrosne i proročke knjige, osobito u eshatološkoj i kristološkoj perspektivi, posebno podcrtava hvalidbenu dimenziju koju treba u čovjeku izazvati taj Božji dar.

Nasuprot hrani kao božanskom daru stoji zadaća povjerena čovjeku: rad. Rad je čovjekov način oponašanja Boga, a to mu donosi ispunjenje zbog ostvarenih plodova i zbog položaja čuvara i su-uzdržavatelja stvorenoga. Radom čovjek otkriva participacijsku, altruističku, stvaralačku, mudrosnu, pastirsku i božansku dimenziju svoje naravi, ali i poteške vezane uz radni napor. Rad regulira njegov život ako ga on doživljava kroz Božju subotnju zapovijed koja je u službi zaštite radnika i uvažavanja koristi, a nadasve ga tješnje povezuje sa Stvoriteljem. Kroz dokument se lako prepoznaje utjecaj enciklike *Laudato si'* jer je jasno vidljiva dinamika između čovjeka i životinje, između čovjeka i biljaka. A to je dinamika koja pokazuje da kakvoća tih odnosa rasvjetljuje mudrosnu ili pak zlostavljачku dimenziju čovjeka. Životinjski svijet nije dakle neutralan, već na osobit način pokazuje stanovitu razinu otajstva života i Božje djelotvorne snage. Ovo poglavlje zasigurno potvrđuje jednu od ključnih teza spomenute enciklike, a to je da je »sve međusobno povezano«.

Treće i najopsežnije poglavlje *Ljudska obitelj* (177-341) rasvjetljava tri relacije ljubavi: ljubav između muškarca i žene, između roditelja i djece, te bratsku ljubav. Polazeći od Božje sućutne konstatacije: »Nije dobro da čovjek bude sam« (Post 2,18) dokument ističe da je u počelu čovječanstvo u svojoj biti relacijsko – i to u/po muškom i ženskom rodu, a to je znak konstitutivnosti i komplementarnosti, unatoč različitosti koja ujedno pokazuje spolnu jednakost čija se punina ostvaruje u međusobnoj i plodnoj ljubavi supružnika. Ova antropološka istina govori o alteritetu kojim je u početku nadvladana čovjekova usamljenost. Središnji odlomak ovog poglavlja je Post 2,21-25. Pojmovnim preciziranjem, kao jednom od metodologije rada ovog dokumenta, utvrđeno je recipročno priznavanje te neraskidiva upućenost supružnika jednog na drugog. Ovdje leži sličnost, ali i različitost, a jedna ne isključuje drugu niti se jedna utapa u drugu, premda po bračnoj ljubavi čine jedno tijelo. Otajstvenost ljubavi očituje se u čeznutljivom traganju za zajedništvom, što je čini i ranjivom, ali i radosnom i plodonosnom. U novom i bogatom je ruhu obrazložen crkveni nauk o ženidbi, o svim problematičnim i ugrožavajućim čimbenicima pri njezinu ostvarenju.

U načinu ostvarenja otajstva ljubavi dokument ne zanemaruje neuredne sklonosti poput rodoskrvuća, bludništva, nevjere, prostitucije, homoseksualnosti – koja je posebno i detaljno obrazložena. Razumljivo je to uzmemo li u obzir suvremene aktivističke i ideološke paradigme u društvu, pa i u Crkvi. Ispravno razumijevanje otajstva ljubavi nužno prolazi kroz promatranje savezničkog odnosa između Boga i naroda, ali i kroz način na koji se Isus odnosi prema čovjeku – muškom i ženskom.

Ljubav između roditelja i djece prikazana je slikom odgovornog i brižnog autoriteta koji danas prolazi kroz razne krize. Pitanje rodoslovlja u svjetlu svetopisamskih tekstova i običaja koji su s njime povezani ističu svetu pripadnost zajednici i savezu. Stoga prihvaćanje djece nije samo puki čin ljubavi, već preuzimanje odgovornosti za njihov odgoj prema temeljnim vrijednostima koje

crpe svoj *raison d'être* u samom Bogu, Ocu sviju. Odnos roditeljstva i sinovstva je kroz ovaj dokument prikazan u korelaciji s Božjom očinskom brigom koja traži poslušnost savjetima i prihvaćanje zapovijedi. Kada je riječ o bratskoj ljubavi dokument daje panoramu raznih drama vezanih uz ljudski odnos, od Kaina i Abela sve do suvremenih konfliktnih i ratnih situacija. Povijest naroda gotovo je uvijek povijest raznih napetosti. Stoga je Kraljevstvo Božje ključna paradigma koja poziva na solidarnost, zajedništvo po uzoru na Isusov poziv na univerzalno bratstvo. Može se reći da je ovo poglavlje služilo kao temelj za encikliku pape Franje *Fratelli tutti* koja s pravom zagovara sveopće bratstvo i socijalno prijateljstvo.

Četvrto i zadnje poglavlje *Ljudsko biće u povijesti* (343-459) prikazuje čovjeka kao povijesno biće samim svojim rođenjem unutar određene obitelji. Polazni egzegetski tekst je Post 2,16-17 koji opisuje čovjeka pod zakonom koji nije u službi njegove alijenacije, nego za njegovo temeljno ostvarenje. Dar saveza i zakona u raznim oblicima uvijek je u pozitivnom duhu i za čovjekovo dobro. A to se jasno iskristalizira u načinu na koji Isus nalaže poštivati zakone, tj. da se čovjek po zakonu oslobodi, a ne da robuje zakonu. U analizi odnosa prema zapovijedima dokument polazi od Post 3,1-7 te obrazlaže čovjekovu ranjivost i poteškoće kada je u pitanju poštivanje Božjih zapovijedi, odnosno kada više usmjerava svoju pozornost onome što je suprotno Božjem naumu. Tragične posljedice takve izokrenutosti, odnosno čovjekova neposlušna prikazane su kroz slike patnje i smrti. No, Božja intervencija u povijesti odvija se spasenjsko-pedagoškom logikom koja ne ide za isticanjem negativnosti u čovjeku, već za pobjedom milosti, oprosta i milosrđa. Punina toga se očitovala u osobi Isusa Krista Pravednika koji spašava i poziva na obraćenje kroz nadvladavanje napasti. Zaokruživši ovo poglavlje prikazom Božjeg zahvata u povijesti grešnika kroz Post 3,8-24 dokument pokazuje da povijest nije prije svega priča o ljudskoj bijedi, već očitovanje slave Božje u čovjeku, očitovanje Božjeg milosrđa po svojem Sinu koji omogućuje univerzalno spasenje. Povijest Boga i čovjeka dinamičan je dakle hod k punini tog spasenja.

Sažeto rečeno, možemo istaknuti da se prvo poglavlje bavi čovjekom kao stvorenjem, drugo poglavlje istražuje čovjekov odnos prema stvorenju, treće poglavlje raskrinkava osjetljiva pitanja koja su i danas predmet raznih društvenih rasprava jer se tiču antropološko-relacijske zbilje, a četvrto poglavlje prikazuje čovjekovu povijesnu borbu sa zakonom i obvezama.

Na koncu, što je čovjek? Koji je njegov položaj kao mislećeg bića stvorenog na sliku Božju? Na raskrižju Svetog pisma i teološke tradicije ovaj dokument pokazuje da je u Božjoj samoobjavi čovjek objavljen sebi samome. Božja riječ je prvo ogledalo u kojem se može prepoznati Božje lice i njegovu sliku – ljudsko biće. Promatramo li suvremene bioetičke rasprave lako su uočljivi razni prekidni s tradicionalnim, filozofsko-teološkim poimanjem čovjeka. Riječ je o prekidima u genetičkom, geopolitičkom, seksualnom shvaćanju čovjeka s dale-

kosežnim posljedicama na obitelj i na društvo. Univerzalnost u razumijevanju čovjeka proživljava pogubne metamorfoze karakteristične za kulturu relativizma i individualizma. Kao što daje naslutiti podnaslov dokumenta, riječ je zaista o *putovanju kroz biblijsku antropologiju*. Naime, struktura teksta je takva da sustavno vodi čitatelja od Starog do Novog zavjeta, od Postanka do Otkrivenja, a da pritom ne zanemaruje tradicionalan nauk Crkve suočen s konkretnim aktualnim izazovima u shvaćanju čovjeka, ali s krizama vezanim uz prirodu koja mu je povjerena. Isticanje proročkih zbirki i mudrosnih spisa vraća na neiscrpane izvore za ponizno i objektivno razumijevanje čovjekova mjesta u svijetu, ali i na potrebu otkrivanja unutarnjeg čovjekova poziva. Ovdje se zaista nalazi novost u sadržaju i načinu obrazlaganja Božje Objave čovjeku.

Pred nama je dakle temeljna literatura kako teolozima, tako i studentima teologije, vjernicima i ljudima dobre volje. Sveobuhvatnost i sustavnost studija, a ne površnost i izoliranost u navođenju pojedinih biblijskih mjesta, zasigurno pokazuju temeljitost dokumenta koji pomaže svima koji žele produbiti svoje znanje i tražiti odgovor na pitanje što/tko je čovjek, odnosno što/tko sam ja.